

MÉG A REFORMKORBAN IS KÜLÖNCKÉNT TEKINTETEK ARRA, AKI A TÓBA MERÉSZKEDETT

Egyszervolt Balaton

Ma már talán furcsán hangzik, de a Balatont sokáig legfeljebb az állatok itatójának tekintették, s aki esetleg mégis megfürdött benne, különcként tartották. Annak, hogy Balatonfüredre mégis már a XVIII. századtól jártak nyaralni és fürdeni az emberek, egészen más oka volt. De hogy kik és miért jöttek a Balatonhoz, mikor fedezték fel vízének jótékony hatását, hogyan töltötték a neves fürdőn mindennapjaikat, arról dr. Katona Csaba történésszel, a Professionatus spielerek és A magyar beau monde című könyvek szerzőjével beszélgettünk.

Balatonfüred az 1800-as években

– A XVIII. században Balatonfüred nem a tó, hanem a savanyúvízforrások miatt vált népszerű fürdőhellyé. Mikor fedezték fel a vendégek a Balatont mint fürdőzési lehetőséget?

– A XVIII. századtól kialakuló, úgynevezett klasszikus fürdőkultúra valóban kizárólag a gyógyvizekre, forrásokra épült, soha nem folyóvizekre vagy tavakra. Önmagában a Balaton, Balatonfüred esetében is, csupán szép háttérként, hajókázási lehetőségként szolgált, fürödni véletlenül sem fürödtek benne. Sőt, ha valaki mégis megtette, mint Wesselényi Miklós, aki a reformkorban átúszott Tihanyba, minimum különcként tekintettek rá. Ellenben a gyógyvizet duplán haszno-

sították. Megitták, illetve fürödtek benne. Nagyjából a XIX. század második felére tehető, amikor a Balatont fürdőhelyként is felfedezik. Ma már meglepőnek hangzik, de korábban a fürdőházon belül egy kádba szivattyúzták a vizét, melynek, csakúgy, mint az iszapjának, gyógyhatást tulajdonítottak. Végül az 1860-as évek elejére már be is merészkedtek a tóba, míg a gyógyvíz a század végére, legalábbis a tóhoz mérten, csaknem lényegtelené vált. Ettől kezdve aztán Fürednek az összes Balaton-parti település a riválisa lett.

– Sokan a reformkort tartják Balatonfüred virágkorának, hiszen olyan nagy formátumú politikusok fordultak meg ekkor a fürdőn, mint Kossuth Lajos

vagy gróf Széchenyi István. De lehet-e pusztán politikai korszakok alapján megítélni egy fürdő népszerűségét?

– A kérdés az, hogy mit tekintünk lényeges szempontnak. Ha azt, hogy a jelen- vagy az utókor által kiemelkedőnek tartott személyiségek jártak-e ott, tévúton járunk. A fürdő szempontjából ugyanis nem ez volt a lényeges, persze nyilván örültek egy-egy híresség látogatásának. Sokkal inkább számított, hogy hányan voltak a vendégek, honnan jöttek, milyen létesítményeket használhattak. A fürdő már akkor is gazdasági vállalkozás volt. Az igazság pedig az, hogy a reformkori fürdő a korabeli viszonyokhoz képest korszerűtlennek számított. Többen

Katona Csaba történész

megjegyezték, így Kossuth és Széchenyi is, hogy ez bizony a rosszabbak közül való. Míg nem az 1860-as évek közepén mind a tihanyi apáti (Simon Zsigmond), mind pedig a pannonhalmi főapáti (Kruesz Krizosztom) székbe olyan ember került, aki fontosnak tartotta az akkoriban bencés tulajdonban lévő fürdő fejlesztését. Ettől kezdve nagyjából a hetvenes évek végéig egy elképesztően nagyarányú fejlesztésbe fogtak. Új épületeket húztak fel, korszerűsítették a fürdőházakat, a szállásokat, ráadásul mindentől függetlenül 1861-ben a déli vasút elérte Szántódot, majd 63-ban Siófokot. Ezt a kínáló lehetőséget rögtön ki is használták, a Kisfaludy gőzöst kompként állították be Szántód, il-

letve később Siófok és Füred között. Ettől kezdve a Füredre látogató vendégeknek a lakóhely szerinti megoszlása is erőteljesebben változott, a pesti-budai polgárság és a környező megyék nemesi helyett a századfordulóra már főleg a nagyvárosi polgárság fürdője lett. Vagyis mind a vendégek számát és körét, mind pedig a létesítmények színvonalát tekintve a település fénykorának az 1860-as évektől az 1880-as évekig tartó időszak tekinthető.

– **Arról, hogy kik látogatták Balatonfüredet akkoriban, két könyve is megjelent. Előbb a *Professionatus spicilerék, amely főleg a kétes alakokra, hamiskártyásokra, szerencselovagokra és más érdekes személyiségekre fókuszál,***

a közelmúltban pedig ennek folytatása, *A magyar beau monde, mely éppen ellenkezőleg, az előkelőbb, polgári vendégek mikrotársadalmát mutatja be. Mondhatjuk tehát, hogy a fürdőn a korszak minden társadalmi rétege képviseltette magát?*

– Egy fürdőhelyre általában mindenki nyaralni és kikapcsolódni jött, ahol a viselkedési formák szoros kötöttségétől szívesen megszabadultak. Ebből azonban az is következik, hogy a tehetős polgári és kereskedői réteg, a megyei hivatalviselő nemesség, az arisztokrácia mellett a XIX. századi Füreden nyaranta felbukkantak a félvilági elemek, a profi szerencsejátékosok, csalók, kerítők és legfőképpen a prostituáltak, még ha a hírlapi és szépirodalom róluk ritkábban, a fürdői propaganda pedig nem is tesz említést. Egy történész számára azért nagyon érdekes Füred vizsgálata, mert a fürdő fizikailag ugyan szűkre szabott terület, mégis megtalálható benne a társadalom szinte minden rétege. A fürdőn ugyanis mindenki egyenrangú. Ha valaki oda belép, ugyanazért a pénzért, ugyanazt a szolgáltatást kapja. Ha tehát a reformkor vagy a Monarchia társadalmát szeretnénk vizsgálni, akkor itt, mint egy mikroszkópban, nézegethetjük, hogyan viszonyultak egymáshoz a különböző társadalmi csoportok, amelyek máskor nem feltétlenül keresték egymás társaságát.

– **A könyvekben szó van arról is, hogy az 1848–49-es szabadságharc idején Balatonfüred a béke szigetének számított, olyannyira, hogy a vendégek száma nemhogy csökkent, hanem növekedett.**

– Amit mi utólag már egyértelműen heroikus küzdelemnek, szabadságharcnak látunk, azt a kortársak nem feltétlenül így élték meg. Ismerünk olyan dokumentumokat, amelyeknek írója csak annyit vett észre, hogy a megszokott életének keretei felborultak, csapatok jönnek és mennek, minden kiszámíthatatlan. A forrásokból egyértelműen kiderül, hogy a fürdővendégek egy jelentős része azért húzódott Füredre, mert a település kiesett a csapatok fő mozgásirányából. Itt a bizonytalan időket át lehetett vészelni. És valóban érdekes, hogy sem előtte, sem pedig utána nincs annyi fürdővendég, mint ebben az időszakban. Persze ez nem azt jelenti, hogy akik idejöttek, mind érzéketlenek voltak a haza sorsa iránt. Egy szerűen nem tudták, mi történik, vártak, életben akartak maradni, át akarták vészelni a bizonytalan időket, s eközben persze megengedhették maguknak, hogy ideutazzanak.

– **Hogyan zajlott ekkoriban egy nap a fürdőben, hogyan éltek a vendégek mindennapjaikat?**

– Alapvetően kétféle vendégről beszélhetünk. Az egyik gyógyulni, a másik szórakozni jött. A kettő életvitele persze nem tért el lényegesen egymástól. Aki gyógyulni érkezett, az orvos kezén volt, vagyis a nap egyes szakaszaiban fürödni kellett benne vagy innia kellett a vizet, esetleg a kettőt együtt. Ezt a kötött időrendet egy-egy ebéddel, csónakozással, hajókirándulással tették élvezetesebbé. Aki szórakozni jött, az általában fürdött, s az egyre inkább unalmassá váló hétköznapiakat hajókirándulásokkal, különféle bálokkal, összejövetelekkel színesítette, színházba járt. S persze kártyázott, törvénytelen szerencsejátékokat űzött, s rengeteg volt az alkalmi szerelmi kapcsolat is. Kósa László tanár úr ezt a következőképpen foglalta össze: „A fürdőre nagy számban egyedül érkező fiatal nők jelenléte nem feltétlenül a házassági hűség erősödésének irányába hatott.” Mindenesetre az tény, hogy Füreden valóban lehetett ismerkedni, kapcsolatot teremteni, így rengetegen hozták el férjhez adni a leányaikat. A fürdőre érkezőknek ugyanis meg kellett adniuk a nevüket, s egyéb adataikat. Az ezek alapján készített vendégnévsort, az úgynevezett kurlistát aztán kirakták különféle helyekre, hogy mindenki megnézhesse, éppen ki tartózkodik vele egy időben a fürdőn. Ez egyrészt reklám volt, főleg, ha egy-egy híresség, mint például Blaha Lujza vagy Jókai Mór éppen ott nyaralt, másrészt ellenőrizni lehetett, milyen ismerőssel, rokonnak futhatunk össze.

– **Egy XIX. századi fürdőrangsorban hol helyezkedne el Balatonfüred?**

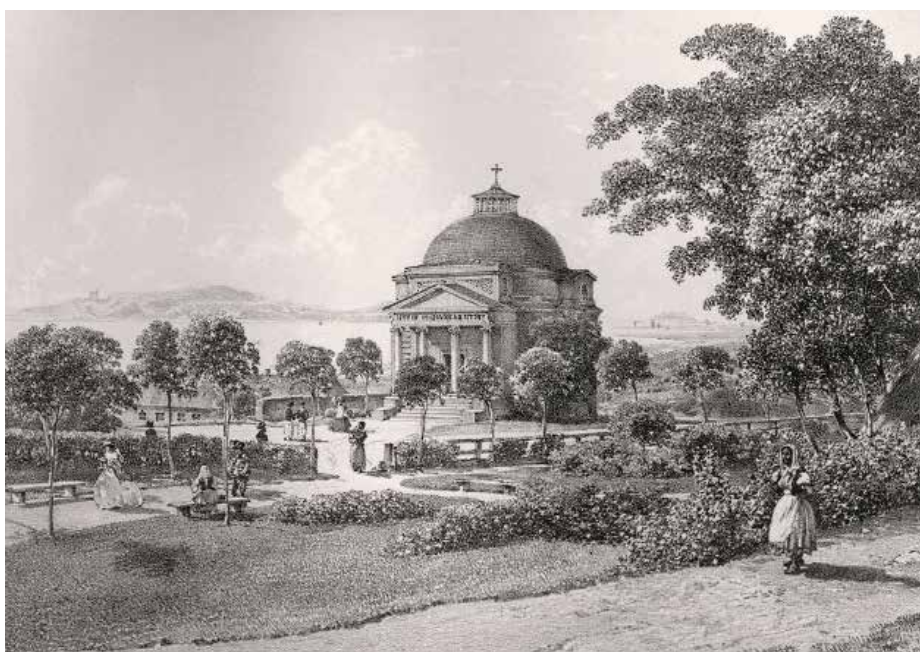
– Magyarországon feltétlenül a legjobbak közé tartozott, míg a Monarchián belül inkább csak az alsó középmezőnyben volt, hiszen nagyon erős vetélytársai voltak, gondoljunk csak Karlsbadra vagy Marienbadra. Ezekkel nem tudtuk felvenni a versenyt, sokkal gazdagabbak, felszereltebbek voltak. Ebből következett, hogy amíg Füreden az 1860-as években felbukkant kétezer vendég egy nyáron, addig a cseh fürdőkben több tízezer.

– **A déli vasút kiépítése nagyjából egybeesett a Balaton mint fürdősi lehetőség felfedezésével. Mikor ér véget Balatonfüred mint balatoni fürdőhely egyeduralma?**

– Siófok egyebek mellett annak köszönheti gyarapodását, hogy a vasút 1863-as kiépítésével az utasok eleinte akár napokat is vártak, hogy átkelhessenek Füredre. A település azonban felismerte,

Balatonfüred, a Nagyszálló és a Horváth ház

Balatonfüred, a Kerektemplom

hogy a várakozókat szórakoztatnia kell, s rohamos fejlődésbe kezdett. Ez pedig azal járt, hogy a vendégek egy idő után itt maradtak, nem utaztak tovább. Ráadásul egymás után épültek fel a magánházak, végül pedig már minden komolyabb Balaton-parti település tudta, mire van igénye a fürdővendégnek. Ráadásul Füredet a vasút is csak nagyon későn, 1909-ben érte el, a fejlesztésekkel is elmaradtak. Csak valamikor a századelőn kezdtek ismét modernizálni, ekkor építették át például a Szívkörházat a mai formájában. Ezt a

szép lendületű fejlődést akasztotta meg az I. világháború. Azt pedig, hogy Trianon mivel járt az ország számára, nem kell elemezni. De akármilyen furcsán is hangzik, volt néhány olyan vidék, amely kifejezetten jól járt vele. Egyik ilyen a Balaton. Elcsatolták ugyanis a rivális fürdőhelyeket, határon túlra kerültek az olyan hagyományos fürdők, mint Bártfafürdő, Palics vagy Herkulesfürdő. Csonka-Magyarországon így szinte kizárólag a Balaton maradt meg fürdőhelyként.

Barta Boglárka